

מבירת אי"ש

מתורת רבן שר"ל ישראל
הגאון רבי יוסף שלום אלישיב
וצוק"ל

חג הסוכות תשפ"ז גליון מס' 207

אין סטניך קל הרבנים לטענה

אתרוג עם פיטם

הקפיד ליטול אתרוג עם פיטם בדווקא, וכך הי' מורה. דעת רבינו דאף אם נפל הפיטם במחובר פסול, וא"כ נפל בתחילת גידולו (ויש לעיין עד איזה שלב). ותמך דבריו בלשון הראשונים המתירים אתרוג שלא הי' לו פיטם מעולם¹. כלומר לא הי' לו פיטם מזמן ששם אתרוג עליו². פ"א התבטא³ כי אתרוג בלי פיטם הוא כמו "בוריק" (סלק).

אתרוג מרוקאי

הי' מברך ועושה הנענועים בזמן הברכה על אתרוג מרוקאי⁴, ולאחר מכן הי' נוטל אתרוג מזן חזו"א ומנענע נענוע קל⁵.

רבינו התבטא: "אצלי אתרוג חזו"א אינו מעלה גדולה"⁶.

לפני שנים רבות השיב רבינו לשואלים, כי אינו ממליץ להשתמש באתרוג מרוקאי מחשש הרכבה, (ובספר שמחת המועדים ע' קס העיד שרבינו הורה לו בשנת תשנ"ד שאסור לקחת אתרוגים אלו למצוה). היו שבקשו לטעון, כי אולי במרוקו שהחקלאות הינה פרימיטיבית אין עוסקים בהרכבות. על כך השיב רבינו,

1 ז"ל הרא"ש סוכה פ"ג סט"ז "אבל יש אתרוג שלא היתה בו פטמא מעולם ואינו נפסל בכך".

2 ישא יוסף ח"ג סי' קנח. אבל דעת הגר"ש אויערבאך (כשרות ארבעת המינים ע' כז ששמע מפ"ק) להכשיר כשהפיטם נפל בעודו על העץ, באם סיבת נפילתו מכח תכונתו הטבעית, מפני שכן דרכם של אתרוגים, ודומה למש"כ הרמ"א (תרמח ס"ב) "ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן על ידי קוצים אף על פי שיש בהם חסרון שזהו דרך גדילתן", וכן דומה למש"כ הרמ"א (שם ס"ג) גבי חזו"א הנקראית מו"ל "ויש מי שכתב דיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג מאחר דרגילים להיות הרבה כך". כיו"ב כי בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קעז "דאעפ"י שגדלים פטמות אבל מתיבשים ונופלים בדרך הטבע לא מפני איזה ריעותא אלא הכי רביתיהו א"כ הרי פיטם זה כשאר פסולת הפרי וכל מיני קליפות הגדלים בתחילת פריחת הפרי ונופלים עד סוף גדולם, ובאופן כזה מעולם לא הי' פיטמא חלק של גוף האתרוג עד שנדון על חסרונם משום פסול חסרון לחד דעה או משום הדר לחד דעה וכו' וזה נקרא לא הי' לו פיטמא מעולם דלענין זה לא הי' לו פיטמא באמת".

רבינו הוסיף (ישא יוסף או"ח ג' סי' קסו בשם הגר"מ הילדסהיימר שליט"א בשם חמיו הגאון רבי בנימין דוד אלישיב שליט"א) בטעם הדבר שסבר להחמיר באתרוגים שהיו להם פיטם בקטנותם ונפלו, על פי דברי הגר"א (הגהות לשו"ע או"ח תרמח סקט"ז) שההיתר של הרמ"א באתרוג ש"לא היה לו דד מעולם" הוא רק לדעת הרמב"ם שהיא הדעה ה' בשו"ע (יו"ד סי' נ' ס"ב), דאבר שדינו שאם ניטל הרי הוא טריפה, דוקא ניטל אבל נברא חסר כשר, אבל לא לדעת הרשב"א שהיא הדעה הא' בשו"ע דכל שדינו ניטל טריפה

שזה ודאי דבר שאינו מסתבר, שהרי כל בני עלמא יודעים את מלאכת ההרכבה. לאחר מכן הועלתה טענה, כי באתרוג מרוקאי אין צורך בהרכבה, שכן ההרכבות באתרוגים נעשות לצורך חוסן האילן, ותנאי הגידול והאקלים במרוקו נותנים חוסן לעץ האתרוג בלא צורך בהרכבה. משום כך הסכים רבינו שתצא משלחת רבנים ומומחים למרוקו לבדוק את הענין.

ואכן באייר תשנ"ה יצאה למרוקו משלחת שנועדה לעמוד על טיבם של אתרוגי מרוקו, ולהכיר מקרוב את דרכי גידולם. חברי המשלחת היו רבי אהרן דוד דונר ראב"ד ק"ק עדת ישראל וחבר בה"ד התקה"ח לונדון, הדיין רבי י. גוקאוויצקי (לונדון), רבי יהושע לוי רב קהילת גרמיסטון יוהנסבורג, רבי אליעזר גולדשמיד, ופרופ' מ. אל-עותמני מומחה מרוקאי להדרים מהמכון החקלאי הממשלתי באגדיר שבמרוקו.

איזור גידול האתרוגים נמצא בדרום מרוקו כ- 100 ק"מ מזרחה מהעיר אגדיר בפאתי הרי האנטי-אטלס בסביבות הכפר אסדס, שם נכנסים לערוץ נחל הררי שבו גדלים האתרוגים. ככל הנראה זה המקום העיקרי במרוקו בו גידלו אתרוגים בקנה מידה מסחרי עד היום. במהלך הסיור בחנו המשלחת עצים רבים בחלקות

ה"ה נברא חסר, והרמ"א ביו"ד שם התיר לסמוך על המכשירין רק במקום הפסד מרובה, לכן נכפל הפיטם בודאי יש להחמיר.

³ במענה לשאלת הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א. נכתב מהקלטה.

⁴ כי הביכורי יעקב בתוספות ביכורים סו"ס תרמ"ח "ובשנה הזאת קבלתי אתרוג ממאראקא, יפה ומהודר בכל מיני הידור ובכל סימני הכשר, אשר עדיין לא ראיתי כמוהו" וז"ל תשובות מבני רבי שלמה קלוגר (פורסם בהצפירה תרנ"א אב 180 הובא בהליכות שדה גליון 100 ע' 44) "נדרשתי לאשר שאלני בני יקירי החריף ובקי החכם השלם מוה' יהודא אהרן נ"י מבארדיטשוב, אשר שאלו אותו כמה רבנים וכן גבירים... להגיד להם חוות דעתי על אתרוגים הבאים ממדינת מאראקא אם יש לברך עליהם, ואם נודעים לי מכבר, ואם בימי אאמו"ר הגאון זצ"ל היה נודעים פה. לכן אודיע קושט אמרי אמת, כי האתרוגים הללו נודעים לי זה יותר משלשים שנה, וכבוד אאמו"ר הגאון זצ"ל בעצמו היה מברך עליהם, וגם אנכי אי"ה אם יהיה לי בשנה הזאת אתרוג ממאראקא אברך עליו, ואין להרהר אחריהם כלל. וע"ד אמת וצדק באעה"ח יום א' י"ב מנחם אב תרנ"א לפ"ק בראדי הק' אברהם בנימין קלוגער בהגאון מוהרש"ק זצ"ל". "לקיים הבטחתו להרבנים ולהגבירים ממדינת רוסיא לשאול את אאמו"ר הגאון מאור הגולה שליט"א חוו"ד ע"ד האתרוגים ממדינת מאראקא, ולכתוב לכל אחד ואחד תשובתו הוא מן הנמנע כי רבים המה, ע"כ הנני לפרסם דבריו היקרים במכה"ע, ואחב"י בכל מקומות מושבותיהם יוכלו לברך עליהם בלי שום חשש ופקפוק כלל. יהודא אהרן קלוגער בהגאון הנ"ל נ"י".

⁵ נכד רבינו ויד מינו הרה"ג רבי אריה (בן הגאון רבי משה) אלישיב שליט"א.

⁶ מהקלטה בעת בחירת אתרוג מזן חזו"א מוצאי ר"ה תש"ע.

שונות, כמו כן שמעו מהחקלאים המקומיים חזור והדגש שאין הם מרכיבים, ומעולם לא הרכיבו את האתרוגים, מכיון שגידול האתרוג מצליח בידם בלא הרכבה. חברי המשלחת השתכנעו שאכן החקלאים באזור זה לא הרכיבו אתרוגים מעולם, והעצים הגדלים כיום באזור זה הינם בלתי מורכבים. (ע"י עוד רשמים מחבר המשלחת רבי אליעזר גולדשמיד בידיעון הליכות שדה גליון 100). משום כך אמר רבינו, כי אינו רואה באתרוג המרוקאי חסרון משאר אתרוגים שהם בחזקת בלתי מורכבים.⁷

יש לציין, שרבינו אמר שבמרוקו יש ב' מקומות, והאתרוג שמביאים לו משם הוא מבפנים עמוק בין העצים, ממקום שניכר שלא דרכו שם ולא טיפלו שם שום דבר.⁸

תשלום על הד' מינים

כאשר הביאו לו לבחור אתרוג או לולב, לאחר שבחר הי' משלם במקום, ודרש לשלם מחיר רגיל בלי הנחה.

איגוד הלולב

הקפיד לעשות על ה'קושיקל' "קשר גמור" דהיינו קשר על גבי קשר. וכן הקפיד שה'קושיקל' יהי מהודק היטב בלולב. ולכן חוץ מהקשר הי' עושה ג"כ טבעות על ה'קושיקל', ובכל יום הי' טורח ומהדק בעצמו האיגוד היטב, וגם בבית הכנסת בכל יום מחזקו ומהדקו ע"י שמותח הטבעות, וכן אחר שהציבור היו מענענים על הד' מינים שלו קודם הלל הי' מחזק האיגוד שוב ושוב,

גם בהו"ר בסוף התפילה קודם שנסע לכותל המערבי ולולבו בידו בדק וחזק את האיגוד.⁹

רבינו נשאל¹⁰ בעת שסייע לרבינו לאגוד הלולב בערב סוכות, כמה טבעות לעשות על הקושיקל. והשיב: "זה לא משנה כמה טבעות, אלא כמה שצריך בשביל שיחזיק"¹¹.

טבעות הלולב

בד"כ עשה רבינו ג' טבעות בלולב.¹²

פ"א עשה ד' טבעות, ונשאל¹³ כמה טבעות צריכים. והשיב: "בד"כ אני עושה ג' טבעות, אבל כיון שהלולב הזה גבוה נעשה ד"י"¹⁴.

איגוד הלולב בסוכה

היה אוגד הלולב בסוכה, ואולי היה לרבינו ענין בזה.

תפילה אחרי איגוד הלולב

אחרי אגידת הלולב הי' אומר תפילה מסידור אוצר התפילות.

נטילת ד' מינים ביום הראשון

ביו"ט ראשון של סוכות הי' מברך על הלולב תיכף אחר הנה"ח בסוכת ביתו ולאחמ"כ היה מתפלל תפילת שחרית.¹⁵

נטילת ד' מינים בכותל המערבי כדעת הביכורי יעקב

בחוה"מ סוכות הי' מקיים תיכף אחר הנה"ח מצות נטילת לולב בכותל המערבי כדעת הביכורי יעקב¹⁶,

7 נערך מתוך ישא יוסף ח"א סי' קלא, ח"ג סי' קנט, ומאמר רבי אליעזר גולדשמיד ידיעון הליכות שדה גליון 100.

8 הליכות האיש ע' רכב.

9 הליכות האיש ע' רכז, רכז.

10 ע"י הרה"ג רבי משה ישראלזון שליט"א.

11 הליכות האיש ע' רכז.

12 הליכות האיש ע' רכח.

13 ע"י הרה"ג רבי משה ישראלזון שליט"א.

14 הליכות האיש ע' רכח.

15 הרה"ג רבי מרדכי דוד לוי שליט"א. כי השו"ע תרנב ס"א "מצות לולב ביום וכו' ומי"מ זריזים מקדימים למצות ונטילים אותו בבוקר וכו' ועיקר מצותו בשעת ההלל". וביאר בערוה"ש סי' כוונת השו"ע, דאם יש לו אתרוג ולולב רק לשעה אחת ואם יברך בבוקר לא יהיה לו בעת ההלל מוטב להמתין על הלל ולברך אז כדי לנענע בהודו ואנא כתקנת חכמים, אבל מי שיהיה לו גם להלל פשיטא שיתור הידור לברך בסוכה בבקר ולנענע ואח"כ יטלנו לבית הכנסת לזמן ההלל. (וק"ק מהא דכתב בשו"ע תרמד ס"א "שחרית אחר חזרת התפילה נוטלין הלולב ומברכין על נטילת לולב וכו'").

במ"ב תרנ"א סקל"ד כי "יובשם האר"י כתבו שיברך תחילה בסוכה על הלולב ואח"כ יעשה שאר הנענועים בבית הכנסת". ובשע"צ שם סקמ"ג "אפשר שטעמו כדי שלא להשהות המצוה שמיד שקם מן שנתו בסכה תיכף מצות נטילת לולב, ואפשר שהוא על פי סוד". ובמ"ב תרנ"ב סק"ד "וקצת מן המהדרים נוהגים לברך על הלולב בהנץ החמה בתוך הסכה ולנענע וכו'".

באג"מ (או"ח ח"ד סי' צט או"י א') תמה על המנהג ליטול קודם התפילה הא תדיר קודם. ות"י אולי כיון שיש מעלה לאחוז הלולב כל היום כמו שהוזכר

בגמ' מנהגן של אנשי ירושלים וברמ"א כ' שהוא גם לאחוז הלולב מביתו לבית הכנסת וגם בשעת התפילה, שודאי הכוונה לאחוז כל הד' מינים כאופן קיום המצוה, וממילא מוכרח לברך קודם לעשייתו, שבשביל זה לא קשה מתדיר קודם, שדין הקדימה הא פשוט שאינו למנוע מעשיית מצוה אף שהוא רק מעלה בעלמא ולא לחיובא אלא להקדים, וא"כ בזמננו שאף המדקדקים במצות אין נוהגין במעלה זו של אנשי ירושלים לבד יחידי סגולה, הרי יש לאלו שאין נוהגין במעלה זו לברך על הלולב אחר חזרת הש"צ קודם ההלל מדין גמור דתדיר קודם. והגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ"א ארחות הלכה הע' 73) נשאל כנ"ל הא תדיר קודם, והשיב דהמהדרים ליטלו בסוכה דוקא אפשר דמשו"ה נטלו קודם התפילה לפי שלא היתה סוכה מצויה להם בבית הכנסת, אבל מה שנהגו כן גם בלא סיבה זו אכן צ"ב, ומי"מ אין לפקפק בדבר הואיל וכך נהגו.

הגר"ח מוולוז'ין (כתר ראש סי' קט הו"ד במו"ז ח"ב סי' קטו) הי' מברך על הלולב בסוכה קודם התפילה, וכן נהגו הגר"י קניבסקי בימים שלא התפלל כותיקין (ארחות רבינו ח"ב ע' רצב), והגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה שם), אבל הגר"י הלוי מבריסק נהג לברך קודם ההלל (מו"ז שם).

16 תרנ"ח סק"א, ע"י"ש דלדעת הרמב"ם בפי' המשניות הא דלולב ניטל במקדש כל שבעה מדאורייתא כדילפי' מושמחתם לפני ה' וכו' שבעת ימים, ירושלים יש לו דין מקדש, דלא כפירש"י דירושלים יש לו דין גבולין, גם בירושלמי ר"ה פ"ד וסוכה פ"ג מבואר דושמחתם וכו' קאי על ירושלים, וכיון דלדעת הרמב"ם (פ"ו בית הבחירה ה' יד) קדושת העזרה וירושלים קדשה לעתיד לבוא, אף שהראב"ד שם חולק עליו, כבר כ' במ"א שרוב הפוסקים הסכימו עם הרמב"ם, א"כ מצות לולב נוהג גם עתה בירושלים מן התורה כל ז'. והוסיף שם הביכורי יעקב "ולא ראיתי לאחד מפוסקים ראשונים ואחרונים שהזכיר

היפוך האתרוג

בשעת ברכת על נטילת לולב הי' מחזיק את האתרוג כשהוא הפוך²¹. וביום שמברכין שהחיינו הי' מחזיר את האתרוג לכדרך גדילתו קודם ברכת שהחיינו²².

אופן הנענועים

בשעת הנענועים אחר שבירך וכן בהלל, לא הי' הופך פניו להצד שנענע לשם, רק הטה הלולב נגד הרוחות, ולנגד מערב הטה הלולב על כתיפיו לאחוריו

מנהגן של אנשי ירושלים

בשנים האחרונות נהג לאחוז את הד' מינים בידיו ממש ולא בכלי, בדרכו מביתו לבית הכנסת שחרית, וכן בחזרתו אחרי שחרית מבית הכנסת לביתו. כך נהג כשהלך לבית מדרשו רגלית, וכאשר החל ליסוע ברכב לבית מדרשו, היה אוחז הד' מינים בידו כנ"ל מביתו ועד הרכב ומהרכב עד בית מדרשו, וכן בחזרתו מבית מדרשו לביתו. גם ביו"ט שהיה מובל לבית מדרשו עם כסא גלגלים היה מחזיק הלולב בידו כנ"ל. וכאשר עבר לבית מדרשו החדש "הקראוון" והי' נוסע לשם עם

ואח"כ הי' מתפלל תפילת שחרית בבית מדרשו. אבל ביו"ט ראשון של סוכות לא הי' נוטל לולב בכותל המערבי¹⁷, גם בשנים שהי' ביכולתו לצעוד רגלי והי' צועד לכותל המערבי בחג השבועות¹⁸. ובהו"ר שהי' מתפלל תפילת שחרית כותיקין, הי' מברך על הלולב קודם ההלל בסוכה שבבית מדרשו, ואחרי תפילת מוסף הי' יוצא לכותל המערבי ונוטל הד' מינים

בשנת תשע"ב - האחרונה לחייו - בימים הראשונים של חוה"מ עלה למרפסת ישיבת אש התורה שלמרגלות הכותל המערבי ונטל שם את הד' מינים, אבל בימים האחרונים נטל הד' מינים במקום שהוא ע"ג קרקע, משום שסבר שבשביל לקיים מצות ד' מינים דאורייתא כשי' הביכורי יעקב מסתבר שעדיף ליטלן שלא ע"ג גגין ועליות¹⁹.

אמירת תהילים בכותל לאחר הנענועים

לאחר הנענועים בכותל המערבי היה אומר כמה דקות תהילים.

כשהיה אומר תהילים בכותל המערבי, היה אומר (ועכ"פ בד"כ) פרק קיט²⁰.

כשהלולב בימינו ושמאלו אוחות באתרוג בלא להגביהו מן השלחן ואחר גמר הברכה הגביהו לנטילה ונענועים (הליכות שלמה פ"א סי"ח).

רבינו נשאל ע"י הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א, למה ע"י היפוך האתרוג חשיב שלא יצא עדיין והוי עובר לעשייתו, הרי קי"ל דלא בענין ליטול ד' מינים יחדיו (כדאיתא בשו"ע תקנא סי"ב דאם היו ארבעתן מצויים אצלו ונטלם אחד אחד יצא. ומה"ט כי הבי"ח דראוי לנהוג להפוך גם את הלולב וגם את האתרוג). והשיב, כיון שרק בדיעבד יוצא בזה אחר זה, הרי כשמהפך את האתרוג חשיב ככיון להדיא שלא לצאת עד אחר הברכה (קובץ פסקים ותשובות ע' קסו). ובשיעור בפסחים ז' ע"ב ביאר רבינו (הערות שם), כיון שכלפי האתרוג עדיין לא יצא ידי חובת נטילתו, סגי בהכי להחשיב את הברכה עובר לעשייתו.

22 בטור ובשו"ע תרנא ס"ה כתבו דאף ברכת שהחיינו יש לברכה עובר לעשייתו, ולכך יטול או יחזיר האתרוג לכדרך גידולו אחר ברכת שהחיינו. ובבכורי יעקב (תרמד סק"ב) כי "וראיתי במחזורים דפוס רעדלהיים שיברך על נטילת לולב ואח"כ נוטל האתרוג ומחברו ללולב ומברך שהחיינו והוא מסיידור היעב"ץ, וזה ודאי לכו"ע כנגד הדין שצריך לברך שהחיינו קודם שיטול האתרוג בידו, דמשנטל אפילו קודם שחברו ללולב כבר יצא חובת נטילה ונמצא מברך שהחיינו אחר עשיית המצוה, ורבים נכשלים בזה שהמחזורים מצויים ביד כל".

מאידך מצאנו מקורות נאמנים שברכת שהחיינו דלולב יש לברכה אחר קיום המצוה בדוקא. בספר תוספות ירושלים (ע' יט או"ח תרנא ס"ה) כי "ובירושלמי סוכה (פ"ג ה"ד) משמע דשהחיינו א"צ קודם לעשיית דאיתא כשהוא נוטלו אומר אשר קדשנו וכו' נתפלל בו אומר שהחיינו ע"ש". ובאורחות חיים (ח"א הלכות לולב אות כד) כי "ובי"ט ראשון שמברכין שהחיינו כתב הרי"א ז"ל שאחר הנענוע מברך וכו' ". ובמאירי סוכה מא ע"ב כי "זמן מיהא ר"ל שהחיינו אינו מברכו אלא אחר הנענוע". ובמ"א סי' תרמד כי שבמנהגים כי שיענע ואח"כ יברך שהחיינו וכן נוהגין בפוזנ' (אלא שהמ"א שם חולק וסי"ל שיברך קודם דמ"ש משופר ומגיל'). ובא"ר סימן תרמד כי "ויותר נראה דבשעת ניענוע מברך זמן". ואולי יש לפרש מנהג רבינו, כיון דלדעת הגר"א (הובא בשעה"צ שם סק"ל) מעיקר הדין אין צריכין כלל לחפש עצה שיהי' עובר לעשייתו, ומהירושלמי, ריא"ג, והמאירי, משמע שיש לברך שהחיינו אחר קיום המצוה בדוקא, טפי עדיף להחזיר את האתרוג לכדרך גדילתו קודם ברכת שהחיינו.

דבר מזה אשר הוא ברור לפענ"ד וכו' ולכן מי שנוטל לולב סביבות מקום המקדש או אצל קברי בית דוד וקבר חולדה גם בזמן הזה מקיים מצות עשה דאורייתא כל ז' לפי מה שהוכחתי, וצריך להחמיר שם בכל החומרות של יום ראשון". אבל האו"ש (חידושי ר' מאיר שמחה ליקוטים סוכה רפ"ד) הקשה כמה קושיות על דברי הביכורי יעקב, וכתב על דבריו "וזה שיבוש גדול וחס מלהזכיר וכו' וחלילה לא תהא הוראה כזאת בישראל", ועי' קובץ תשובות ח"א סי' סו אריכות בד' האו"ש. ובמועדים וזמנים ח"ה סי' שמח בהע' כי שרוב גאוני וצדיקי ירושלים הורו שבזמננו אין מצוה מה"ט כל שבעה, וששמע מהגר"ז מבריסק שלהלכה אין לחוש לדעת הביכורי יעקב.

17 דעת בעל המאור (ר"פ לולב וערבה) שביום ראשון שמצות נטילת לולב מה"ט בכל מקום, אין במקדש מצוה נוספת, שמצות ושמתחם הוא רק בשאר ימים, וכאילו אמר הכתוב ושמתחם עד תשלום שבעת ימים. ובעמק ברכה לולב א' כי שכן משמע מד' הרמב"ם פ"ז מה' לולב הי"ג שכי' וז"ל "מצות לולב להנטל ביום ראשון של חג בלבד בכל מקום וכו' שנא' ולקחתם לכם ביום הראשון, ובמקדש לבדו נוטלין אותו בכל יום ויום משבעת ימי החג שנא' ושמתחם וכו' ", משמע דביום ראשון אין שום חיוב בפני"ע ליטול אותו במקדש. ונפק"מ במי שכבר קיים מצות לולב בגבולין ואח"כ בא למקדש ביום ראשון אם יצטרך ליטול שוב פעם במקדש. ועוד נפק"מ אם ננקוט שבלולב במקדש אי"צ לכס, ואין לו ביום ראשון אלא לולב אם יצטרך ליטלו כדי לצאת מצות לולב במקדש, ע"ש בעמק ברכה.

18 הרה"ג רבי רבי מרדכי דוד לוי שליט"א.

19 ישא יוסף ח"ג ע' רי. איתא בפסחים פ"ה ע"ב "אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו", ופירש"י "בין גגי ירושלים בקדושת ירושלים לקדשים קלים בין גגי לשכות העזרה בקדושת עזרה לקדושת קדשי קדשים". ועי' מנח"מ מ' שס"ב בדעת תוס' הר"מ והראב"ד דיש חילוק ביו גגות העזרה דלא נתקדשו בקדושת העזרה ובין גגי ירושלים דנתקדשו בקדושת ירושלים, ע"ש במנח"מ באריכות, אבל דעת המאירי פסחים שם דאף גגין ועליות שבירושלים לא נתקדשו בקדושת העיר, ועי"ע או"ש פ"ו בית הבחירה ה"ז.

20 הרה"ג רבי ישראל (בן הגאון רבי משה) אלישיב שליט"א.

21 בשו"ע תרנא ס"ה כי שיברך קודם שיטול האתרוג או היפוך האתרוג עד אחר הברכה כדי שיהי' הברכה עובר לעשייתו, ובמ"ב שם סקכ"ה דיש עוד עצה שיכוין שלא לצאת בהמצוה עד אחר הברכה, ובשם ביאור הגר"א דזה העצה היותר מובחרת שבכולן. החזו"א כשברך על האתרוג לא הפכו אלא נטלו דרך גדולו (ארחות רבינו ח"ב ע' רפט). והגרש"ז אויערבאך נהג לברך

"הכרכרה", היה מתאמץ להחזיק את הד' מינים בידו בנוסעו בכרכרה.²³

דעת רבינו שבכדי לקיים 'מנהגן של אנשי ירושלים' לצאת מביתו לבית הכנסת ולחזור ולולבו בידו²⁴, פשוט שצריך שיטלנו באופן שמקיים מצוה בנטילה זו²⁵, וזהו החיבוש מצוה, וכיון שאין יוצאין י"ח כשנוטל האתרוג בתוך הקופסא והלולב בתוך הנרתיק²⁶, ראוי לנהוג כשהולך מביתו לבית הכנסת וכן כשחוזר מבית הכנסת לביתו לאחוז הלולב והאתרוג בידו²⁷.

הקפות

בבית מדרשו אמרו את ההושענות אחרי הלל, גם בהו"ר, ובשבת²⁸. אחרי ההקפות היו מחזירין את הס"ת למקומו ומוציאין שוב לקריאת התורה²⁹.

שמחת חג

ביום האושפיזין של יוסף (לפי סדר האושפיזין כמנהג אשכנז שהוא ג' דחיה"מ, ובשנים שזה חל במוצ"ש היו עושים לפי הסדר של נוסח ספרד שהוא ה' דחיה"מ) שהוא שמו של רבינו, לאחר השיעור היו מקיימים 'שמחת חג' בשיר וקול זמרה. רבינו היה מתכבד באמירת פרק שיר המעלות הראשון, והיה אומרה בעמידה פסוק בפסוק, ואח"כ הי' הגבאי רבי פנחס מנדלסון זצ"ל מכבד את המשתתפים בפסוקי שיר המעלות, בין פרק לפרק היו אומרים ושאתם מים בששון וכו'. לאחר מכן היה רבינו שב לסוכת ביתו, והציבור היה עולה לסוכה להקביל פני רבינו, ומתכבדים בעוגת לקח ולחיים. בשנים מאוחרות יותר

כשסוכת בית רבינו היתה צרה מהכיל את ההמון הרב, היה הציבור עובר לפני רבינו בסוכת בית המדרש, כשהמונים צובאים על רחבת בית המדרש בנסיון לזכות לעבור לפני רבינו להתברך ולהתכבד בלקח ובלחיים, או לכל הפחות לחזות בזיו קדשו דרך מסך הוידיאו מחוץ לבית המדרש³⁰.

גם במוצאי יו"ט ובמוצ"ש חוה"מ לאחר ההבדלה שהי' רבינו עושה בסוכת ביתו, היו המשתתפים שרים ומזמרים לכבוד הרגל.

תמונות האדמו"ר מאסטרובצא

בסוכת רבינו היתה תלויה תמונת האדמו"ר רבי מאיר יחיאל הלוי האלשטוק מאוסטרובצא זצ"ל.

סמוך ליו"ט אדר תרפ"ח – כך סיפר לימים רבינו - יום פטירת האדמו"ר רבי מאיר יחיאל הלוי האלשטוק מאוסטרובצא שנודע כאחד מגדולי הגאונים ואדירי התורה בדור ההוא, בהיכל ישיבת מאה שערים נשא דברי מספד הגאון רבי אליהו קלצקין זצ"ל מלפנים רבה הנערץ של לובלין, שהאריך בתיאור גדלותו העצומה בתורה של ה'אוסטרובצער'. הדברים השפיעו עמוקות ופעלו בליבו של רבינו שהתפעל מאד ממושגי הגדלות בתורה שנפרשו באזניו, והיו עבורו הדברים להתעוררות רבתי להמשיך בשקידת התורה ביתר שאת שאת וביתר עז³¹.

תפילת ותיקין בהו"ר

בהו"ר נהג רבינו להתפלל כותיקין.

לעילוי נשמת רבי שמחה דוד בן רבי רפאל זצ"ל נלב"ע ח' תמוז תשפ"ה

²³ הרה"ג רבי פרץ דיסין שליט"א, וממה שראיתי. ²⁴ כדאיתא בסוכה מ"א ע"ב "תניא רבי אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו ולולבו בידו הולך לבית הכנסת ולולבו בידו קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע הולך לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו נכנס לבית המדרש משגר לולבו ביד בנו וביד עבדו וביד שלוחו מאי קמ"ל להודיעך כמה היו זריזין במצות". וברמ"א תרנ"ב ס"א "והמדקדק יאחוז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבה"כ גם בשעת התפילה וכן יחזירו לביתו כדי לחבב המצות". וכ' במ"ב שם סק"ו "כתבו האחרונים דכהיום מיחזי כיוהרא אם לא מי שמפורסם למדקדק במעשיו, מיהו זה נוהגין גם היום שמוליכין הלולב בבקר בעצמו לבה"כ וכן מחזיר לביתו בעצמו".

²⁵ וכ"כ באגרו"מ (או"ח ח"ד סי' צט או' א') על מנהגן של אנשי ירושלים והרמ"א הנ"ל "ודאי הוא כוונה לאחוז כל הד' מינים כאופן קיום המצוה", עיי"ש שבזמנינו אף המדקדקים במצות אין נוהגין במעלה זו של אנשי ירושלים לבד יחיד סגולה. ²⁶ כמבואר בשו"ע תרנ"א ז' דאם נטל הלולב בכלי לא יצא יד"ח, ובמ"ב ל"א ואפילו הוא כלי של כסף. ²⁷ שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב ע' תסז. ²⁸ נכד רבינו ויד ימינו הרה"ג רבי אריה (בן הגאון רבי משה) אלישיב שליט"א. בטור (תר"ס) מבואר שאומרים אחרי מוסף. ובכה"ח (תר"ס סק"ד) כי בשם שער הכוונות לאמרוס אחר נטילת לולב ונענועיו בברכה ובהלל, ושכן מנהג

²⁹ הרה"ג רבי מרדכי דוד לוין שליט"א. ³⁰ משוש דור ודור כרך ראשון ע' 105 בשם הגאון רבי בנימין רימר שליט"א.